

KRITICKÁ GEOPOLITIKA JAKO ZRCADLO NEVIDITELNÉ SKUTEČNOSTI: K MOŽNOSTEM VĚTŠÍ POUŽITELNOSTI DISCIPLÍNY

Jaroslav Kurfürst¹, Vladimír Baar²

¹ Av. Adolphe Buyl 154, 1050 Ixelles, Bruxelles, Belgium,
e-mail: jaroslav_kurfurst@mzv.cz

² Ostravská univerzita, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie
a regionálního rozvoje, e-mail: vladimir.baar@osu.cz

Abstract: The article guides us through the quarter century long history of critical geopolitics and discusses its epistemological, methodological, ideological and moral handicaps, alleged handicaps and advantages. It also offers the reflection of the broader use of the sub-discipline. Analytical advantages of critical geopolitics are highlighted as well as the ideas to increase its usability: deeper cooperation with the theory of international relations; parallel deployment of complimentary knowledge of critical and neoclassical geopolitics and neutralization of its political agenda. Article thus makes the case for relevance of critical geopolitics as transdisciplinary analytical frame at the time when postmodern identity based challenges grapple with very traditional practical geopolitics in the troubled Europe's neighborhood.

Key words: critical and neo-classical geopolitics, analytical potential, usability of critical geopolitics, de-politisation

1 ÚVOD

„Geopolitics is back“; tento bonmot se vrací pravidelně v době nestability a přehodnocování mocenských pozic v mezinárodních vztazích. Do euroatlantického diskursu se vrátil s novou silou v okamžiku, kdy Evropa paralelně čelí nestabilitě na východě, jihu i uvnitř kontinentu. Rusko v únoru a březnu 2014 přikročilo k násilné změně hranic a ozbrojené anexi Krymského poloostrova, pokračuje v destabilizaci sousední Ukrajiny, antagonistické rétorice a demonstraci síly vůči NATO i silové projekci svých zájmů především do postsovětského prostoru, ale i za něj. Rozsáhlá území Iráku a Sýrie považovaná za kolébku civilizace ovládají barbarské skupiny teroristů, jež se označují za Islámský stát a eroze státních struktur řady dalších arabských zemí přinesla rozmach terorismu a vlnu nekontrolované migrace zejména do Evropy. Projekt evropské integrace prochází zkouškami, které obnažují jeho sys-

témové problémy. Vedle nestability a mocenských tranzitivních procesů uváděl tradičně do pohybu rozvoj diskuse o geopolitice také pokrok v technických možnostech projekce moci a překonávání geografických limitů. Geopolitickým hřištěm se tak ve stále větší míře stává kybernetický prostor, používaný v soutěži o „hearts and minds“ veřejnosti na úrovni lokální regionální i globální. Částečně postmoderní prostředí charakterizované kontrakcí času a prostoru a technologicky propojenými trans-národními sítěmi aktérů, nepřineslo konec geopolitiky. Toflerovský střet evropského postmoderního myšlení s klasickým myšlením moderním (především ve východním sousedství) a dokonce předmoderními silami, které se v mnoha ohledech adaptují a využívají postmoderní instrumentář k prosazování svých cílů, přináší nové příležitosti a výzvy pro kritickou geopolitiku, jejímž hlavním objektem kritiky byla dosud hegemonie Západu a jeho „geopolitické praktiky“ v neoklasickém smyslu tohoto termínu.

Složitější a pestřejší je nejen geopolitická realita, ale i její akademické uchopení. Postmoderní a kritické směry vč. kritické geopolitiky disponují poznávacím aparátem, který je komplementární tradičnímu pohledu. V tomto článku se budeme nejprve krátce věnovat vývoji kritické geopolitiky a jejímu poznávacímu rámci, který je svým způsobem jedinečný tím, že integruje geografické vědění s konstruktivistickou diskusí o identitách, která je stále významnější součástí geopolitické reality dnešního světa. Podtrhneme také kapacitu disciplíny využívat metodologii a znalosti jiných disciplín jako je teorie mezinárodních vztahů, historie, filosofie aj. V hlavní části textu si přiblížíme relevantní pozice kritiků disciplíny a pokusíme se bilancovat její výhody i nevýhody z akademického pohledu, ale i pro její praktický užitek. Závěrem se pokusíme navrhnout možnosti zvýšení přínosu a použitelnosti analytického potenciálu kritické geopolitiky dosud uzavřené převážně v komunitě humánních geografů.

2 ČTVRTSTOLETÍ EXISTENCE KRITICKÉ GEOPOLITIKY

Postmoderní geopolitika začíná změnou perspektivy geografů, kteří, jak jsme si řekli výše, většinou klasickou geopolitikou v poválečném období opovrhovali. Novým směrům v geografii, udal tón posibilismus manželů Sproutových z let 50. a 60., postkoloniální teorie a orientalismus Edwarda Saida z let 70. Obohatily ji i práce francouzské geopolitické školy rozvíjené od r. 1976 kolem Yvese Lacosteho a časopisu Herodot opírající se o poststrukturalismus Michaela Foucaulta i práce Jacquese Derridy či Jacquese Baudrillarda (Mamadouh a Dijkink, 2006), ale i o Lefebvrovsky myšlenky o reprezentacích a braudelovskou analýzu interdependence mezi individuem a prostředím. Nepochybný význam měl i sociální konstruktivismus autorů jako je Benedict Anderson nebo byl Ernest Gellner z let 80. Z těchto kořenů vrostly postmoderní směry včetně kritické geopolitiky, pro niž jsou však klíčové Foucaultovy pozice. Z dalších akademických východisek kritické geopolitiky jsou někdy zmiňovány frankfurtská škola a zvláště Max Horkheimer, Theodor Adorno, Jürgen Habermas, ale i předváleční myslitelé jako Antonio Gramsci (hege-

lovsko-marxistická škola) i ranně kantovská tradice kritické filosofie (Kelly, 2006). Mezi průkopníky kritické teorie v geografii a teorii mezinárodních vztahů je také nutno zmínit Richarda K. Ashleyho, který otevřel diskusi o kritickém přístupu ke geopolitice a neorealismu článkem z r. 1987 „The geopolitics of geopolitical space: towards a critical theory of international politics“ (Ashley, 1987) a rozvinul ve slavnější stati „Speaking the Language of Exile - Disident Thought in International-studies“ (Kupka, 2001). Pro rozvoj kritické geopolitiky na přelomu 80. a 90. let byl významný nejen širší akademický kontext, ale i kontext historický. Právě na konci 80. a počátku 90. let došlo k synergii rozvoje kritického vědeckého náhledu v geografii s významnými změnami v geopolitickém prostředí. Vliv měly i další procesy. Šlo o globalizaci a korporativismus trhů, vytvoření globálního mediálního prostoru a kolaps komunistického bloku završený rozpadem SSSR (Ó Tuathail, 2000).

Díky těmto předpokladům se na výsluní geografické tradice západní geopolitiky dostávala kritická geopolitika, kterou takto poprvé pojmenoval kanadský geograf Simon Dalby v r. 1990 ve své práci „Creating the Second Cold War: The Discourse of Politics“. Takto pojatá geopolitika je snahou o potlačení kombinace „mocenského“ a „geografického“, proto je disciplína někdy označována jako anti-geopolitika. Díky historickému kontextu a rozvoji postmoderního narativu v sociálních vědách, zatlačila především anglosaskou neoklasickou geografickou tradici geopolitiky do defenzívy a stala se v průběhu 90. let dominantním epistemologickým rámcem v celé anglosaské geopolitice. Díky rychlému vzestupu v 90. letech, byly publikovány její zásadní konceptuální práce a vynořili se klíčoví badatelé. Injekcí životní energie pro ni byla Bushova administrativa, zejména první Bushovo prezidentství a doba po tragickém teroristickém útoku 11.9. Stejně jako kritickou geopolitiku iritoval étos reaganovské doktríny a její militarizovaný slovník (Star Wars, Empire of Evil), mobilizovala ji i neokonzervativní a neoreaganovská Bushova administrativa (War on Terror, Axis of Evil). Americké kampaně v Afghánistánu a Iráku, „hegemonický“ unilaterální moment, metafory „křížáckých výprav“ nebo témata amerických exotických věznic v Abú Ghraibu a na Guantánamu vedly některé představitele kritické geopolitiky k oživení a vyostření kritiky americké „imperiální geopolitiky“. Silný příběh americké zahraniční politiky v průběhu i po skončení studené války se odrážel v populární kultuře, kterou kritická geopolitika analyzovala a „dokumentovala geopolitikou maskulinitu a patriotismus“ v knihách Toma Clancyho, Johna le Carrého (Sharp, 1998) nebo filmech jako Gladiator, Black Hawk Down a Kingdom of Heaven (Dalby, 2007). Simon Dalby srovnává USA s Římským impériem a zdaleka nejde jen o asociaci mezi Pax Romana a Pax Americana, nýbrž i paralely materiální – např. vojenské metody ovládnutí prostoru (budování silnic Římským impériem za účelem zvýšení mobility jednotek vs. posilování mobility americké armády a její schopnosti rozmístění všude na světě) nebo ideologické (Dalby, 2008). Disciplína však nebyla fixována výhradně na geopolitickou praxi USA, i když ta byla v době diskuse o unilaterálním světě jejím nejzřetelnějším tématem. Přinesla řadu dalších prací zaměřených na rozkrývání geopolitických vzorců a motivací v jiných částech světa od války v Jugoslávii přes postsovětský prostor až po Blízký vý-

chod či Afriku. Dynamický rozvoj disciplíny zachytily ve zvláštních číslech a retrospektivních pohledech hlavní časopisy, které se geografické tradici geopolitiky věnují: *Geopolitics* (2006, 2008), *Political Geography* (2010) resp. *GeoJournal* (2010).

Během čtvrtstoletí své existence se kritická geopolitika nejen pevně etablovala jako respektovaná disciplína humánní geografie, ale také se vnitřně rozčlenila na různé směry včetně směrů kladoucích důraz na každodenní jevy (Dodds et al., 2013). Kritická geopolitika přinesla poznatky při analýze geopolitických tradic v řadě zemí - Iberského poloostrova (Sidaway, 2000), Itálie (Atkinson, 2000), Japonska (Takeuchi, 2000), nebo Argentiny (Dodds, 2000), celá řada prací se týká ruské geopolitické tradice; za všechny jmenujme (O'Loughlin et al., 2005). Stejně tak se autoři kritické geopolitiky věnují vztahu aktivit mocností na periferii světové geopolitiky (Power a Mohan, 2010), emancipačním procesům (Sharp, 2013), nebo krizovým oblastem (Robinson, 2004). Díky schopnosti takového záběru nemůže být žádných pochyb o popularitě disciplíny, jakkoli její využitelnost je předmětem diskuse. Přes relativní popularitu kritické geopolitiky v anglosaském světě nelze její místo v systému sociálních věd přeceňovat. Samotná humánní geografie hraje ve zkoumání politických a sociálních procesů vnitřní politiky či mezinárodních vztahů spíše okrajovou roli. Kritická geopolitika je jen její součástí a to nikoli centrální. Současný britský politický geograf Peter Taylor ji proto, zejména ve srovnání s teorií mezinárodních vztahů, označil za „periferii periferie periferie“ (Taylor, 2000) což se za 15 let od publikace jeho bonmotu nijak zásadně nezměnilo. Dokonce se objevuje diskuse o jisté stagnaci kritické geopolitiky, která si na jedné straně drží dostatečně stabilní okruh příznivců kritických směrů humánní geografie, není však schopná expandovat do zkoumání mezinárodních vztahů za tento rámec (Dittmer, 2015). Zejména teorie mezinárodních vztahů, k níž má kritická geopolitika velmi blízko, rozumí pod pojmem „geopolitika“ její klasickou a neoklasickou podobu a kritickou geopolitiku ze svého narativu vytěsňuje (Mamadouh a Dijkink, 2006) a to přesto, že badatelé jako Dijkink ji považují za společné vlastnictví humánní geografie a teorie mezinárodních vztahů.

3 VÝHRADY VŮČI KRITICKÉ GEOPOLITICE

Kritická geopolitika je nepochybně směrem, který otevřel disciplíně cestu k rehabilitaci mezi humánními geografy a rozvoji především v anglosaském akademickém prostředí. Její přijetí v akademické obci však není jednoznačné a už vůbec ne bezvýhradné. Nejvýraznější kritika pochází z řad přívrženců neoklasické geopolitiky (Reuber, Haverluk, Beauchemin, Mueller). Někteří geografové považují kritický postoj za cestu, která disciplínu zavedla na periferii veřejné diskuse (Kofroň, 2012a). Kritika z různých stran se týká prakticky všech aspektů disciplíny - praktických, obsahových, ideologických, metodologických i epistemologických.

3.1 Angažovanost a využitelnost kritické geopolitiky

Po praktické stránce vytýkají kritici (především z řad stoupenců neoklasické geopolitiky a pozitivistické tradice humánní geografie) disciplíně především to, že není směrem relevantním pro praxi a *decision makery*. Od reálné politiky se totiž záměrně izoluje a omezuje se (alespoň to o sobě tvrdí) na její problematizování. Tím ovšem (zcela záměrně a vědomě) ztrácí kapacitu k ovlivnění reality a dochází zde k napětí mezi aktivismem kritických pozic a pasivitou vůči vlastní pozici. Její akademické práce tak mohou být považovány za disidentské intelektuální koncepty a publikace, kterými se baví relativně omezená skupina badatelů a akademiků spočívajících v kritizující „akademické nirváně“. Ti dosahují a kumulují poznání i moudrost, nehodlají však sestoupit zpět do pomíjivé samsáry a své moudrosti využívat k proměně reality. Zdrojem této kritické pasivity je přesvědčení, že neexistuje objektivní pravda, za kterou je třeba se postavit, což nejlépe vystihuje bonmot připisovaný Foucaultovi: „Jak může být v historii pravda, když pravda má historii?“ (Jupp, 2006, p. 261). Výsledkem této pozice je kritizující distanc od reality, v níž probíhá praktická geopolitika, přičemž však tato realita je jediným předmětem zájmu i samotným *raison d'être* kritické geopolitiky. Díky této kritizující neangažovanosti i vědomému vytěšňování důležitosti fyzického prostoru zaznívá z řad geografů obava z umenšování významu geografie jako disciplíny. Kritika směřující z těchto pozic je poměrně nesmiřitelná, protože napadá samotnou existenci a podstatu tohoto směru - disidentství a kritická východiska a tedy ontologickou a epistemologickou pozici. Neodhaluje však nekonsistenci.

Kritická otevřeně subjektivistická neangažovanost, která by měla být základem genetické výbavy foucaultovské poststrukturalistické tradice je však úspěšně zpochybňována. Označují-li radikálnější autoři klasickou geopolitiku za „kondenzaci západní epistemologické a ontologické arogance – představy světa z imperiálního pohledu“ (Ó Tuathail, 1997) činí tak z přesvědčení, že neoklasická geopolitika není jen schématem nazírání na politický systém, ale samo její vytváření v sobě skrývá konflikt a snahu ovládat. Díky častému výskytu rozkrývání „hegemonie Západu“ však ulpívá i na kritické geopolitice podezření z vlastní politické agendy a postideologická pozice je zpochybňována. Kritická geopolitika napadá konzervatismus kvůli jeho tradiční propojenosti s realismem. Argumentuje přitom, že realismus je jádrem imperiálního, státo-centrického a „maskulinního“ pohledu na svět – tedy součástí epicentra klasické imperiální geopolitiky. Z jiného důvodu však kritická geopolitika napadá i liberální a neoliberální pozice: problematizuje universalitu společenského hodnotového rámce. V universalitě společenských hodnot a jejich šíření prostřednictvím globalizace totiž vidí (stejně jako jiné kritické směry) opět západocentrickou kulturní hegemonii a tedy z jiného směru se zpět vrací ke svému útoku proti imperialismu (Západu). Vzájemné napadání obou hlavních paradigmatických rámců by však samo o sobě neměl být problém - je plně konsistentní se současnou čtvrtou diskusí probíhající v teorii mezinárodních vztahů (Smolík, 2014, p. 101). Kritické geopolitice zde však nejde o paradigmatickou diskusi, ale o mocenský obsah. Proto je obviňována z ideologického anti-západního postoje a nemůže se zbavit nálepky uto-pického postoje radikální levice, díky čemuž může být, stejně

jako klasická geopolitika, obviňována, že „prosazuje svoji sociální agendu“ (Haverluk et al., 2014). Přestože kritická geografie (a kritické přístupy vůbec) se často stávají jen kritickou reflexí stávajícího vědění bez nabídky vlastní alternativy ve formě praktických implikací, ani ony nejsou nevinné. Nejsou sice aktivní, jsou však aktivistické.

3.2 Epistemologie a metodologie: příliš mnoho diskursu, nedostatek reality

Méně nesmiřitelná, zato však mnohem rozsáhlejší, vycházející i zevnitř a teoreticky lépe vybavená kritika míří na epistemologickou a metodologickou podstatu disciplíny. Podle ní kritická geopolitika příliš filtruje realitu přes konstruované a představované koncepty, geopolitické příběhové linie, vize, představy či skripty a snaží se potlačit materialitu (Kelly, 2006). Pohybuje se v poststrukturalistickém světě představ, identit, mýtů, mentálních map, tradic, vysoké i populární kultury, interpretací diskursů a transformuje svou realitu v texty. Zkoumá-li hranice, převádí je do roviny mentálních rozhraní a difúzně prostoupených, neostrých často představovaných sfér či prostorů. Zkoumá-li politické fenomény, usiluje o jejich derridovskou významovou dekonstrukci. Tím je potlačována ekonomická a fyzicko-geografická realita a otupuje se původní brizance tvrzení představitelů kritické geopolitiky o důrazu disciplíny na kontextualitu. Tato kritika by byla zcela přirozená a nevyhnutelná pokud by zaznívala jen od představitelů pozitivistických směrů, jakkoli i oni hledají cesty ke kvalitativním metodám poznání (Kofroň, 2012b).

Zajímavější však je, že existuje i uvnitř kritické geopolitiky. Při pohledu na vývoj disciplíny poznamenal Nigel Thrift, jeden z předních britských humánních geografů, že někteří představitelé kritické geopolitiky vzali diskursivní povahu disciplíny „příliš doslova“, když se snaží produkovat svět jako v textu usazenou diskursivní konstrukci. Důsledkem je problematizace porozumění tomu, jak (a proč) je koncept moci v mezinárodních vztazích praktikován (Thrift, 2000). Thrift oponuje tomu, že vše, vč. fyzické materiality, jsou jen interpretace, text a slova a doporučuje kritické geopolitice rozvinout paralelní agendu založenou na diskursu pojatém v širším smyslu tak, že je v ní méně representace a je pozornější k aktuální praxi (Thrift, 2000). Na Thrifta navázal dlouhý zástup dalších kritiků přímo z řad představitelů kritické geopolitiky. Vzdálení se od reality prostřednictvím téměř výhradní orientace na diskurs a tedy text způsobuje, že se některá fakta dostávají mimo obzor analýzy (Mamadouh a Dijkink, 2006) zj. nediskursivní geopolitická produkce institucí, praktické každodenní zkušenosti aktérů, nebo geopolitická produkce na lokální úrovni. Kritika směřuje i ke schematicnosti a riziku repetitivnosti jednou identifikovaných vzorců (Megoran, 2006). Problematičnost fixace některých prací kritické geopolitiky na diskurs, textualizaci skutečnosti a derridovskou metodu dekonstrukce připouští i jeden z otců zakladatelů kritické geopolitiky Gearóid Ó Tuathail (Toal, 2015).

Z akademického pohledu je zřejmě nejvýznamnější kritika nekonzistentnosti epistemologické pozice, která vedla německé politické geografie k tomu, že po krátkém vzplanutí v 90. letech ke kritické geopolitice ochladli (Mueller a Reuber, 2008). Tato nekonzistentnost je podle Muellera a Reubera dána jednak smíšením teoretických

východisek (poststrukturalismus, postkolonialismus a teorie systémů) a jednak tím, že epistemologické východisko je formulované z nedeklarovaných moderních a deklarovaných postmoderních pozic, přičemž nedeklarovaným moderním prvkem je automatické pojetí politických aktérů (intelektuálů vládnutí) jako jednoznačných zdrojů imperiální a státocentrické politiky. Směsice pohledů a myšlenkových tradic pak vytváří přílišnou konceptuální heterogenitu a obsahuje i těžko smiřitelné až vzájemně kontradiktorní prvky. Tím dochází podle kritiků k rozmytí východisek a nekonzistentnosti postoje kritické geopolitiky. Tento nedostatek pak podle kritiků disciplína překrývá silným akcentem na empirickou práci a atraktivním pojmovým aparátém (Mueller a Reuber, 2008). Z epistemologického pohledu je kritické geopolitice vytýkáno také to, že se nesnaží ani vysvětlit ani porozumět. Jejím primárním východiskem je sice analytické odhalování mocenského pozadí symbolů, narativů, představ a vizí z textů, to však je jen taktické nakročení k hlavnímu cíli – tedy kritice.

3.3 Role subjektů a agentury

Významným tématem kritiků je i role subjektů (aktérů) geopolitiky. I zde jsou výhrady vznášeny z několika pozic. Tou první je ignorace subjektů neúčastníků se na diskursu. Podle foucaultovské logiky totiž získávají subjekty identitu až účastí v diskursu a to tím, že v jeho rámci zaujmou pozici a „zapíší se do něj“. Subjekt se tak stává produktem diskursu. Ty subjekty, které se diskursu neúčastní, jsou z reality kritické geopolitiky vyloučeny. Jejich zahrnutí by však celý přístup přivedlo ke strukturalismu (Mueller, 2008) a jedná se proto o jedno ze slabých míst celé konstruktivistické a poststrukturalistické perspektivy. Stejný argument zaznívá z opačných, feministických pozic inverzně. Kritické geopolitice je vytýkána přílišná zaměřenost na roli elit a „maskulinita“ (Massaro a Lill, 2013).

3.4 Metodologie, mapy a měřítko

Kritikou za omezení světa na diskurs a texty, napadají oponenti kritické geopolitiky zároveň metodologii. Podle řady geografů pracujících v realistickém paradigmatu je kritická geopolitika proudem, který se již od geografie nepřiměřeně vzdálil nejen mentálně, ale i metodologicky. Za významný „hřích“ je považována zejména absence základního instrumentu – kartografického modelování a samotných map. Při analýze základních textů kritické geopolitiky našli její kritici mezi 15 nejvlivnějšími pracemi kritické geopolitiky o celkových 1500 stranách pouhých 8 map (ty navíc sloužily jako poklad ke kritice jejich geopolitického obsahu) zato objevili celou řadu komiksových obrázků (Haverluk et al., 2014).

Jistou slabinou kritické geopolitiky je většinou používané mikroměřítko kritické geopolitiky, díky níž je výsledkem řady prací jen analýza diskursu k omezenému výseku reality. Volba často úzce zaměřených témat vede k fragmentaci výsledků výzkumu. Právě však kumulativnost geografického výzkumu je to, co často disciplíně uniká (Matoušek et al., 2011). Tento handicap je do jisté míry kompenzován zaměřeností na diskurs intelektuálních elit s rozhodujícím vlivem, přesto je kontext vnější reality nedostatečný a absence makro-pohledu citelná. Klasická geopolitika

naopak dává přednost měřítku globálnímu a kontextualizuje pozitivisticky: vnímá projevy států jako důsledek jejich geografické situace/kapitalistického systému a/nebo globální distribuce moci (Dittmer, 2014).

4 POKUS O BILANCI PŘÍNOSŮ KRITICKÉ GEOPOLITIKY GEOPOLITICKÉMU VĚDĚNÍ

Nyní trochu apologetiky. Kritické geopolitice je nutno přiznat řadu přínosů v praktické rovině i rovině geopolitického poznání. V praktické rovině vrátila geopolitiku jako disciplínu zpět do akademického prostředí. Jejím významným příspěvkem je vytvoření kvalitního poznávacího aparátu, který je nápomocen při analýze časoprostorové i sociálně komplexních procesů včetně vytváření identit a motivací geopolitických aktérů. Za obzvláště cenné je třeba označit smazání hranic mezi vnitřní a zahraniční politikou a důraz na analýzu intersubjektivních jevů. Epistemologické otevření kvalitativních metod jako jsou dekonstrukce či analýza diskursu pro humánní geografie je další nepochybnou zásluhou, která vede spíše k emancipaci než k izolaci geografie ve společenských vědách a akademickém prostředí. Strukturování geopolitického poznání na geopolitiku praktickou, formální, populární a strukturální nabízí velké pole působnosti pro poznávání mechanismů utváření geopolitických tradic a geopolitické kultury, chování aktérů mezinárodních vztahů, analýzu jejich cílů a politik. Kritické geopolitice se také daří snášet téma geopolitiky ze státnických výšin do každodenní reality, nabízet alternativní pohled k neoklasické geopolitice a jejímu případnému geografickému determinismu a materiální strukturalistické schematičnosti. V neposlední řadě geopolitiku pevněji ukotvuje v sociálních vědách. Vedle těchto nesporných výhod má své limity, které často nejsou nedostatkem, spíše projevem věrnosti své kritické misi a tedy i schopnosti reálně reflektovat svoji roli.

4.1 Využitelnost a angažovanost

Kritická geopolitika není nástrojem využitelným pro politické a strategické plánování, je však schopna poskytnout svůj analytický potenciál k porozumění motivací a východisek geopolitických aktérů. Nelze souhlasit s tvrzením, že se nesnaží vysvětlit ani porozumět. V logickém řetězci (1) analýza situace – (2) návrh strategie má své místo při analýze situace, která však bude konstruktivistická a poststrukturalistická. Návrh strategie by již byl mocenským krokem, k jehož napadání odsuzuje kritickou geopolitiku její ontologická pozice. Ostatně geografie jako celek může do navrhování strategií, díky své svázanosti s fyzickým geografickým prostředím a prostorem (což jsou její přednosti i handicap), pouze přispívat. Kritici disciplíny, kteří napadají samotnou její disidentskou podstatu a volají po renesanci neoklasické geopolitiky, mají prostor přijít s vlastní pozitivní produkcí vedoucí k rozvoji neoklasického pojetí v současném kontextu. Skutečnost, že po ukončení studené války existuje neoklasická geopolitika pouze v podobě izolovaných prací jednotlivců a nevytvořila nový a silný proud, který by nabídl služby „geografů v hlavní roli“

při tvorbě strategií a politik, je sama o sobě výmluvná. Díky komplexitě prostředí mezinárodních vztahů má geografie zejména politická potenciál nabídnout své cenné know-how, nicméně koncepty teritoriálně ukotvené neoklasické geopolitiky mohou být v době globálně zasíťovaných politických vztahů a ekonomické provázanosti maximálně součástí širší diskuse o strategiích.

Obvinění z vlastní politické agendy je závažnější a není jej schopen kompenzovat ani důraz na „důslednou deklarovanost subjektivismu každého pohledu“. Samotní stoupenci kritických směrů se často otevřeně hlásí k levicovému pohledu na svět, což může disciplínu pro část badatelů znevěrohodňovat. Nálepka levicovosti souvisí s kořeny kritických směrů v postmarxismu a s dominantním zaměřením na kritiku hegemonie Západu. S tím souvisí i vypjatý postmoderní morální relativismus některých prací. Kritická geopolitika a její poznávací schopnosti jsou však k dispozici každému autorovi, zejména pro témata, kde se setkávají geopolitika, identita, tradice a kultura. Neměla by sklouznout k sebemrskáčství „postmoderního“ Západu. Snaha jedněch o ovládnání druhých a mocenský verbálně či sociálními praktikami projevovaný imperialismus jsou totiž přítomny napříč pravo-levým spektrem a kulturami. V krystalické esenci se nachází v autoritářských a nedemokratických režimech, které tuto podstatu skrývají v diskursu o civilizačních a kulturních tradicích, ohrožených „hegemonickou a universalistickou politikou bohatého Západu“. I tyto je možno rozkrývat a dekonstruovat. Deklarace morální neutrality kritické geopolitiky na jedné straně generuje termíny jako je „morálně komplexní svět“ (Ó Tuathail, 2013), které naznačují vědomí morálních dilemat, zároveň však samotná motivace kritizovat „imperiální podstatu klasické geopolitiky“ obsahuje jistý aktivismus, ve kterém se přeci jen dá morální kalkul vystopovat (přičemž neoklasická geopolitika je od něj oproštěna).

4.2 Epistemologie a metodologie – přirozenost rozporů

Kritická geopolitika je z podstaty epistemologickou a ontologickou opozicí klasické a neoklasické geopolitice. Situace ostatně odráží i stav diskuse v teorii mezinárodních vztahů, kdy po neo-neo syntéze a nalezení společného racionalistického jmenovatele neorealismu a neoliberalismu se hlavní osou diskuse stala tenze mezi racionalismem a reflektivismem. Avšak i ona je překonávána díky post-radikálním reflektivistickým přístupům (Neuman a Waever, 2005). Zde lze tedy kritiku konstatovat, přičemž důsledky pro hodnocení poznávací hodnoty disciplíny jsou subjektivní.

Kritika roztržštěnosti a absence kartografie míří na citlivé místo, které se však v obou případech týká celé humánní geografie – tedy i té pozitivistické. Roztržštěnost a komplexnost jsou přirozenými problémy disciplíny (Kopeček et al., 2011), které se geografie snaží překonat (Kofroň, 2012c). Absence kartografického instrumentáře navíc odráží jak metodologickou soustředěnost na analýzu diskursu, trendy diskutované deteritorializace a reteritorializace, stejně jako ontologické odmítnutí mapy jako „zobrazení objektivně existující reality“ pro její mocenskou generalizaci. Kartografické zobrazení reality většina kritických geografů odmítla i pro jeho podíl na vytváření reality (Ó Tuathail, 1998), nositelství politických binarit,

mocenského obsahu či vylučování jedněch a zahrnování jiných (Foster, 2013). Další část kritických geografů by se mohla bránit argumenty o rozvoji „kritické kartografie“, za jehož průkopníka je považován John Brian Harley (Boria, 2008), ale i pokusy o kritickou geopolitickou kartografii (Moore a Perdue, 2014) a její zobrazení světa, v němž chybí mocenské úmysly a siločáry. Diskusí, které by se kritická geopolitika mohla bránit pouze mimoběžnými filosofickými argumenty, je však téma objektivní permanentnosti prostoru vč. politického kdy v situaci renesance národních států, nacionalismů, v prostoru se pohybujících migračních vln, nebo např. anexe Krymského poloostrova je třeba s pojmem deteritorializace zacházet citlivě. Ostatně zdá se, že představitelé kritické geopolitiky jsou si složitosti prostředí vědomi: „Zatímco kategorie moderní a postmoderní geopolitiky mají především pedagogickou hodnotu, musíme si být vždy vědomi toho, jak hustota, hybridnost a nečistota současné sociálně-prostorové a sociálně časové reality často uniká záběru teorií“ (Ó Tuathail, 1998, p. 34).

4.3 Přece jen snaha přiblížit se realitě

V posledních deseti letech lze sledovat větší vnitřní strukturaci kritické geopolitiky v rovině ideové i metodologické. Je zřejmé, že část jejich představitelů hledá cesty ze světa představ a reprezentací blíže ke světu reality (viz výše snaha postradikálních reflexivistických přístupů v teorii mezinárodních vztahů). Zajímavým vykročením tímto směrem, který se pokouší oslovit nejobustnější linii kritiky vůči kritické geografii, je námět Martina Muellera inspirovaný kritikou Foucaulta ze strany Laclau a Mouffe, kteří upozornili právě na nekonzistentnost a slabé teoretické rozlišení mezi diskursivními a nediskursivními praktikami, rozšířit definici diskursu o „behaviorální aspekty významotvorné sociální praxe“ (Mueller, 2008). Tím by se sice pojem diskursu mírně odchýlil od foucaultovského vymezení, zahrnul by však nové kontextuální prvky.

Tento krok má své limity, byť existují autoři, kteří si umí představit geopolitiku, která využije jak předností neoklasické, tak kritické geopolitiky (Klinke, 2012). Snaha o rozkročení se nad ontologickou a epistemologickou propastí však zaznívá z více směrů: překonání dichotomie mezi materiální realitou a důrazem kritické geopolitiky na interpretovaný, reprezentovaný, představovaný a kulturní rozměr jejího poznávání považuje za žádoucí více autorů (Squire, 2015). Zřejmě nejkomplexnějším a nejradikálnějším pokusem v tomto směru byla stať Phila Kellyho z r. 2006. Jeho pokus byl veden jako obrana stoupence neoklasické geopolitiky před kritikou kritické geopolitiky prostřednictvím nabídky příměří, kompromisu a spolupráce a zračí se v ní autorův přiznaný liberální postoj. Na jedné straně přesvědčivě hájí neoklasickou geopolitiku, která nesleduje nutně a vždy hegemonické cíle, je však schopná přispívat ke geopolitickému poznání i tvorbě politiky a jednak oceňuje užitečnost role kritické geopolitiky (Kelly, 2006). Mezi oběma směry by tak mohla panovat spolupráce. O tu však kritická geopolitika nestojí (Mamadouh a Dijkink, 2006) a ani stát nemůže.

5 MÍSTO ZÁVĚRU: KROKY K VĚTŠÍ POUŽITELNOSTI KTRITICKÉ GEOPOLITIKY

Kritická geopolitika je čtvrtstoletí od svého vzniku etablovanou disciplínou s omezeným dosahem. Byla schopná přinést nový konstruktivistický a poststrukturalistický pohled do oblasti, která byla do té doby zcela dominována materialismem a díky své minulosti a politizaci se nacházela na okraji akademické diskuse spíše jako její objekt. Její zaměření na dekonstrukci a rozkrývání mocenských narativů z pozice „hermeneutiky podezírání“ (Dreyfus a Rabinow, 2002, p. 20) resp. metody archeologie geopolitických tradic přináší do geopolitického vědění nové pohledy. Vyvinula vynikající poznávací rámec a atraktivní terminologii, a díky své transdisciplinární flexibilitě získala schopnost propojit geopolitiku s identitární analýzou, čímž vytvořila rozsáhlý poznávací potenciál. Zvýšení použitelnosti kritické geopolitiky je však jistě možné. K tomu je možno učinit řadu kroků, z nichž zmíníme některé z nich.

Tím hlavním by měla být depolitizace a změna vnímání disciplíny jako analytického protipólu neoklasické geopolitice. Z hlediska depolitizace považujeme za vhodné odstranit z kritického pohledu levicovou nálepku. Toho lze docílit tím, že metodologii kritické geopolitiky budou podrobena i témata, tradičně chráněná levicí (environmentalistická hnutí, levicové resp. komunistické vlády, nebo dokonce třeba i diskurs samotné kritické geopolitiky). Poznávací aparát kritické geopolitiky má potenciál být politicky neutrální v rovině pravice-levice.

Při vyjasnění změny vnímání disciplíny jako analytického protipólu neoklasické geopolitice se pokusíme stylově inspirovat Foucaultovým rozborem Vélazquezova obrazu Dvorní dámy z Archeologie humanitních věd a nabídneme k tomu metaforu zrcadla poznání z pohádky bratří Grimmů o Sněhurce. Zrcadlo má v příběhu zajímavou roli. Má význam především pro klíčové mocenské aktéry a pro vnějšího pozorovatele děje, kterým předává své poznání. Je pasivním prvkem, který se sám nesnaží o změnu děje či okolí, je však jeho součástí a je schopno dekonstruovat a nahlédnout úmysly skryté pod povrchem, resp. vyjevit pravý charakter osob. Stejně jako se kritická geopolitika opírá o diskurs i kouzelné zrcadlo se zaměřuje na interpretaci reality, která se v něm odráží. Vnější pozorovatel má však jinou perspektivu. Vidí reálné objekty: zrcadlo, macechu, která se v něm prohlíží, ale také prostorový a v realitě ukotvený kontext – objekty v místnosti, další osoby venku a vnímá jejich prostorové vztahy. Tento pohled patří neoklasické geopolitice, která však není sama o sobě schopna dekonstruovat identity a úmysly těch, kteří se zračí v zrcadle. Disponuje však jinými poznávacími schémata, které popisují mocenské a časoprostorové vztahy aktérů. Tato metafora nabízí jednak pohled na komplementaritu obou největších proudů geopolitiky, ale také možnou významnější roli kritické geopolitiky. Stoupencům tradiční geopolitiky, kteří jsou v defenzivě, by neměla uniknout užitečnost zkoumání kontextu utváření geopolitického prostředí vč. institucí a intersubjektivních motivací jeho aktérů. Představitelé kritické geopolitiky by si měli být vědomi světa, který zůstal za rámem zrcadla a zlaté klece diskursu v sociální praxi a fyzické realitě. Pokus Kellyho o smíření či dokonce fúzi obou hlavních

geopolitických směrů je dobře vyargumentovaným a vhodným příspěvkem do diskuse; mj. obsahuje i cennou komparativní analýzu kritické a neoklasické geopolitiky. Další angažovanost tímto směrem však považuji za ztrátu času a energie. Snaha o sblížení či fúzi obou ontologicky nesmiřitelných směrů nemůže vést k výsledku a nejen že není potřebná, ale vlastně je nežádoucí. Oba směry totiž generují vzájemně se doplňující geopolitické vědění a cenné poznatky. Právě jejich komplementarita je založená na jejich ontologických antagonismech a epistemologických a metodologických rozdílech. Z čistě praktického a analytického pohledu nejsou neoklasické teorie a kritická geopolitika poznávací rámce, které by přinášely a priori vylučující se závěry. Oba směry mohou (každý jinak) poskytnout vhodné analytické příspěvky pro hodnocení situace - stejně jako v teorii mezinárodních vztahů, kde může být kritická diskursivní analýza jedním z přístupů, který „je využitelný v rámci tradičního („nekritického“) kvalitativního výzkumu, nebo jako součást širšího kritického projektu (Beneš, 2008). Samozřejmě případné využití dvou ontologicky rozdílných náhledů klade vyšší nároky na konzistentnost teoretického zpracování i terminologii práce. Právě tato cesta může vést k naplnění aspirace na kumulativní teoretické poznání (George a Bennett, 2005) a přispět i k překonání zmíněné fragmentace.

Omezením kritické geopolitiky je její dosavadní uzavřenost do komunity humánních geografů. Má-li však být „součástí příběhu“ měla by být dosažitelná pro „intelektuály vládnutí“, jímž chce nastavovat zrcadlo. V praxi by bylo možné ji využít jako analytický doplněk tvorby politiky jakkoli vedený z deklarovaně subjektivních pozic, které jsou ovšem podstatou praktické politiky. Tento krok vede přes intenzivnější interakci s teorií mezinárodních vztahů, která má k praxi mezinárodní politiky mnohem lepší přístup. Jakkoli i v ní je bohatě rozvinut kritický pohled i metody různých typů diskursivní analýzy (vč. foucaultovské historické diskursivní analýzy) může být jedinečný poznávací systém geopolitických identit, představ, narativů, vizí, kódů, tradic či geopolitické kultury pro ni přínosným směrem.

Současný geopolitický kontext přímo vybízí k práci na geopolitice identit přicházejících uprchlíků a jejich geopolitických představ stejně jako geopolitických představ Evropanů vůči různým geopolitickým fenoménům spojených s migrační vlnou. S novou, asertivnější rolí Ruska má kritická geopolitika velký poznávací potenciál obzvláště pro země střední Evropy, které byly vždy prostorem „zahuštěné tradiční geopolitiky“, díky čemuž je jim disidentský (Kundera, 1983) resp. (Kuus, 2008), kritický či dokonce anti-geopolitický (Drulák, 2006) postoj blízký. Právě ve středoevropském kontextu může být kritická geopolitika ceněným zrcadlem poznání, v němž se zračí skutečnosti, které tradiční geografii a geopolitice unikají.

Poděkování

Tento text je součástí projektu GAČR reg. č. 15-09249S „De facto státy v severní Eurasii v kontextu ruské zahraniční politiky“.

Literatúra

- ASHLEY, R. K. 1987. The geopolitics of geopolitical space: towards a critical theory of international politics. *Alternatives*, 12 (4), pp. 403-434.
- ATKINSON, D. 2000. Geopolitical Imaginations in Modern Italy. In: *Geopolitical Traditions, a Century of Geopolitical Thought*. New York, London: Routledge, pp. 93-118.
- BENEŠ, V. 2008. Diskurzivní analýza. In: *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, pp. 92-124.
- BORIA, E. 2008. Geopolitical Maps: A Sketch History of a Neglected Trend in Cartography. *Geopolitics*, 13 (2), pp. 278-308.
- DALBY, S. 2007. Warrior of geopolitics: Gladiator, Black Hawk Down and Kingdom of Heaven. *Political Geography*, May, 27 (4), pp. 439-455.
- DALBY, S. 2008. Imperialism, Domination, Culture: The Continued Relevance of Critical Geopolitics. *Geopolitic*, 22 August, pp. 413-436.
- DITTMER, J. 2014. Geopolitical assemblages and complexity. *Progress in Human Geography*, 38 (3), pp. 385-401.
- DITTMER, J. 2015. The politics of writing global space. *Progress in Human Geography*, 39 (5), pp. 668-669.
- DODDS, K. 2000. Geopolitics and the Geographical Imagination of Argentina. In: *Geopolitical Tradition a Century of geopolitical Thought*. New York - London: Routledge, pp. 150-185.
- DODDS, K., KUUS, M., SHARP, J. 2013. Introduction: Geopolitics and its Critics. In: *The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics*. London: Ashgate Publishing inc., pp. 1-14.
- DREYFUS, H. L., RABINOW, P. 2002. *Michael Foucault, za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. Praha: Herrmann a synové.
- DRULÁK, P. 2006. Between Geopolitics and Anti-Geopolitics: Czech Political Thought. *Geopolitics*, 11 (3), pp. 420-438.
- FOSTER, R. 2013. Tabula Imperii Europae: A Cartographic Approach to the Current Debate on the European Union as Empire. *Geopolitics*, 18 (2), pp. 371-402.
- GEORGE, A. L., BENNETT, A. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge: MIT Press.
- HAVERLUK, T. W., BEAUCHEMIN, K. M., MUELLER, B. A. 2014. The Three Critical Flaws of Critical geopolitics: Towards Neoclassical Geopolitics. *Geopolitics*, 19 (1), pp. 19-39.
- JUPP, V. 2006. *The SAGE Dictionary of Social Research Methods*. London: Sage.
- TAKEUCHI, K. 2000. Japanese geopolitics in the 1930s and 1940s. In: *Geopolitical Traditions a Century of Geopolitical Thought*. New York - London: Routledge, pp. 72-93.
- KELLY, P. 2006. A Critique of Critical Geopolitics. *Geopolitics*, 11 (1), pp. 24-53.
- KLINKE, I. 2012. Postmodern Geopolitics? The European Union Eyes Russia. *Europe-Asia Studies*, 64 (5), pp. 929-947.
- KOFRON, J. 2012a. Geopolitika na pomezí geografie a mezinárodních vztahů Mezi prostorem Intersubjektivním a objektivním. *Mezinárodní vztahy*, pp. 57-78.
- KOFRON, J. 2012b. Kvalitativní metody jako nástroj nomotetického poznání aneb má se česká geografie co učit? *Geografie*, 117 (3), pp. 308-328.
- KOFRON, J. 2012c. Geografie fragmentovaná jako geografie úspěšná? Postmoderní sen noci Ostravské. *Informace ČGS*, 31 (1), pp. 1-10.
- KOPEČEK, V., DROBÍK, T., HASALOVÁ, J. 2011. Česká geografie ve 21. století: skutečně pro život? *Informace ČGS*, 30 (2), pp. 25-29.
- KUNDERA, M. 1983. Un Occident kidnappé ou la tragédie de l'Europe centrale. *Revue Le Débat, Gallimard*, n°27, issue 27, pp. 3-23.
- KUPKA, M. 2001. Moderní geopolitické teorie v USA. *Mezinárodní vztahy*, 2, pp. 83-97.
- KUUS, M. 2008. Švejkian Geopolitics: Subversive Obedience in Central Europe. *Geopolitics*, 13 (2), pp. 257-277.

- MAMADOUH, V., DIJKINK, G. 2006. Geopolitics, International Relations and Political Geography: The Politics of Geopolitical Discourse. *Geopolitics*, 11 (3), pp. 349-366.
- MASSARO, V., LILL, W. 2013. Feminist Geopolitics. *Geography Compass*, 7 (8), pp. 567-577.
- MATOUŠEK, R., VOGT, D., ŽENKA, J. 2011. Výzvy české geografie: od „Černé knihy“ ke světlým zitrkům. *Informace ČGS*, 30 (2), pp. 8-17.
- MEGORAN, N. 2006. For ethnography in political geography: Experiencing and re-imagining Ferghana Valley boundary closures. *Political Geography*, 25 (6), pp. 622-640.
- MOORE, A. W., PERDUE, N. A. 2014. Imagining a Critical Geopolitical Cartography. *Geography Compass*, 8 (12), pp. 892-901.
- MUELLER, M. 2008. Reconsidering the concept of discourse for the field of critical geopolitics: Towards discourse as language and practice. *Political Geography*, March, 27 (3), pp. 322-338.
- MUELLER, M., REUBER, P. 2008. Empirical Verve, conceptual doubts: Looking from the Outside in at Critical Geopolitics. *Geopolitics*, 13 (3), pp. 458-472.
- NEUMAN, I. B., WAEVER, O. 2005. *The Future of International Relations: Masters in the Making? New International relations*. London: Routledge.
- Ó TUATHAIL, G. 1994. (Dis) placing geopolitics: writing on the maps of global politics. *Environment and Planning D: Society and Space*, vol. 12, pp. 525-546.
- Ó TUATHAIL, G. 1997. At the End of Geopolitics? Reflections on Plural Problematic at the Century's End. *Alternatives*, vol. 22, pp. 35-55.
- Ó TUATHAIL, G. 1998. Postmodern geopolitics? The modern geopolitical imagination and beyond. In: *Rethinking geopolitics*. London, New York: Routledge, pp. 16-39.
- Ó TUATHAIL, G. 2000. The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium. *Annals of the Association of American Geographers*, 90 (1), pp. 166-178.
- Ó TUATHAIL, G. 2013. Foreword to Asgate Research Companion to Critical Geopolitics. In: *Asgate Research Companion to Critical Geopolitics*. Farnham: Ashgate, pp. 1-13.
- O'LOUGHLIN, J., Ó TUATHAIL, G., KOLOSSOV, V. 2005. Russian geopolitical culture and public opinion: the mask of Proteus revisited. *Transactions of the Institute of British Geographers*, NS 30, pp. 322-335.
- POWER, M., MOHAN, G. 2010. Towards a critical geopolitics in China's engagement with African Development. *Geopolitics*, 15 (3), pp. 462-495.
- ROBINSON, B. 2004. Putting Bosnia in its Place: Critical Geopolitics and the representation in the British Printed Media. *Geopolitics*, 9 (2), pp. 378-401.
- SHARP, J. 1998. Reel geographies of the new world order: patriotism, masculinity and geopolitics in the post-Cold War American movies. In: *Rethinking Geopolitics*. London, New York: Routledge, pp. 152-170.
- SHARP, J. P. 2013. Geopolitics at the margins? Reconsidering genealogies of critical geopolitics. *Political Geography*, vol. 37, pp. 20-29.
- SIDAWAY, J. D. 2000. Iberian Geopolitics. In: *Geopolitical Traditions a century of geopolitical thought*. New York, London: Routledge, pp. 118-150.
- SMOLÍK, J. 2014. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Praha: Grada Publishing.
- SQUIRE, V. 2015. Reshaping critical geopolitics? The materialist challenge. *Review of International Studies*, vol. 41, no. 1, pp. 139-159.
- TAYLOR, P. 2000. Geopolitics, political geography and social science. In: *Geopolitical Tradition, a Century of geopolitical thought*. London: Routledge, 379 p.
- THRIFT, N. 2000. It's the Little Thinks. In: *Geopolitical traditions*. London-New York: Routledge, pp. 380-387.
- TOAL, G. 2015. Author's response. *Progress in Human Geography*, 39 (5), pp. 670-673.

Critical geopolitics as a mirror of hidden reality: the case for broader usability of the discipline

Summary

New political and security challenges in the European neighborhood provoked another wave of geopolitics-is-back discussion. Geopolitical analysis is again demanded. Current geopolitical environment is impure and hybrid combining postmodern, modern and even premodern forces, narratives and technical capacities. It remains spacial but its important part is connected to identity narratives. This is the field to which the dominant current of academic scholarship in geopolitics in the Anglo-Saxon world – critical geopolitics – can be deployed with particular efficiency thanks to its special epistemological frame and constructivist and poststructural tradition and identity-centric perspective. The article takes this opportunity and looks at the past and present of critical geopolitics. It guides the reader through the quarter of century long history of the discipline to its high times during the unilateral moment of G. W. Bush administration. This part is concluded by remarks on the current state of the discipline, which has its stable scholarship and audience, but is limited mostly to the community of human geographers. One of the goals of the article is to analyze handicaps or alleged handicaps of the discipline and look for its broader use. The article introduces structured overview of the most relevant theoretical and practical reservations vis a vis this branch of geopolitical knowledge. Most opponent voices towards the discipline are coming from the camp of neoclassical geopolitical scholarship, which itself is the main object of the critique of critical geopolitics. In their defense the neoclassical authors express their reservations towards numerous aspects of the discipline: epistemological (too much emphasis on narrative), methodological (absence of maps and empirical methodology), ideological (affiliation with radical left agenda), moral (questionable moral relativism) and others. Theoretical discussion exists also within the discipline itself (inclusion of agency, broadening the discourse to social practice). There are proposals for reconciliation of critical and neoclassical geopolitical practice, however the article sees this effort as hopeless and unnecessary as both currents have different ontological and epistemological positions and are generating complimentary geopolitical knowledge. The article's main contribution is to highlight the analytical advantages and usability of critical geopolitics (also thanks to its considerably transdisciplinary character) and to offer the ideas for boosting the usability of this subdiscipline while not compromising its ontological and epistemological position. It suggests deploying its critical instruments for analytical purposes of policy practitioners. Proposes the role similar to the wizard mirror in "The Sleeping Beauty" fairy tale – be an unobtrusive part of the story unveiling the hidden characters and identities while refraining from direct engagement, acknowledging its own limits and being part of the positivistic reality at the same time. The article also advocates deeper cooperation with the theory of international relations which can offer the vehicle to enlarge its analytical potential outside the community of human geographers closer to the policy makers. Practitioners of the discipline should be more open to use in parallel the complimentary knowledge of critical and neoclassical geopolitics. This approach can be especially relevant for the countries which have been rather objects that subjects of power-politics including Central European states – traditionally exposed to geopolitics but with deep critical, dissident and even anti-geopolitical tradition of thinking. The article thus makes the case for relevance of critical geopolitics as transdisciplinary analytical frame at the time when postmodern identity based challenges grapple with the traditional practical geopolitics in the troubled Europe's neighborhood.